

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2022

Inköpsförslag

En kvalitativ studie av hur inköpsförslag hanteras på folkbibliotek

AMY MASON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Amy Mason

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Inköpsförslag – en kvalitativ studie av hur inköpsförslag hanteras på folkbibliotek

Engelsk titel: Purchase proposals – a qualitative study of how public libraries handle purchase proposals

Författare: Amy Mason

Färdigställt: 2022

Abstract: The aim of this bachelor thesis was to investigate how librarians at Swedish public libraries handle purchase proposals from patrons. The thoughts and reflections on intellectual freedom in relation to selection, quality and the issues the librarians face in this process was studied through semi-structured interviews with six librarians responsible for acquiring purchase proposals. The theoretical framework was based on Emily Knox's practical philosophy for librarianship, consisting of codification, institutionalization, and investigation. The method of qualitative content analysis was used and four themes have been identified: user influence, regulatory documents, problematic purchase proposals, and selection methods.

The results show that librarians value intellectual freedom and democracy higher than literary or research quality. Censorship is something that they work against, as controversial subjects with which the librarians or the community do not agree are still acquired granted the content is not illegal in any way. Two reports investigated by the judicial authority (Justitieombudsmannen) have changed the way librarians handle problematic purchase proposals. These reports precipitated the need for local media policies and plans that guide librarians in the selection process. No public library can or should stock everything, but the mission is to ensure that the public library is for everyone. Most purchase proposals are acquired and by selecting media that is uncomfortable for some patrons, or even for a democracy, librarians uphold intellectual freedom.

Nyckelord: inköpsförslag, folkbibliotek, urval, censur, kvalitet, fri åsiktsbildning, användarinflytande

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	PROBLEMFÖRMULERING	2
1.2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
2	LITTERATURGENOMGÅNG	4
2.1	MEDIESTRATEGISKT ARBETE PÅ FOLKBIBLIOTEK	4
2.2	FRI ÅSIKTSBILDNING OCH CENSUR	5
2.3	RIKTLINJER OCH MYNDIGHETSBEKÄNNANDE	7
3	TEORI	8
4	METOD	10
4.1	METOD FÖR DATAINSAMLING	10
4.2	URVAL	11
4.3	PRESENTATION AV RESPONDENTEN	11
4.3.1	<i>Respondent A</i>	11
4.3.2	<i>Respondent B</i>	12
4.3.3	<i>Respondent C</i>	12
4.3.4	<i>Respondent D</i>	12
4.3.5	<i>Respondent E</i>	12
4.4	ETISKA REFLEKTIONER	12
4.5	ANALYSMETOD	13
5	RESULTAT OCH ANALYS	14
5.1	ANVÄNDARINFLYTANDE	14
5.2	PROBLEMATISKA INKÖPSFÖRSLAG	16
5.3	STYRDOKUMENT	18
5.4	URVALSMETODER OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT	21
6	DISKUSSION OCH SLUTSATSER	24
6.1	FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	27
7	KÄLLFÖRTECKNING	29
BILAGOR		I
BILAGA 1: INTERVJUGUIDE		I
BILAGA 2: KONTAKTBREV		III

1 Inledning

Diskussioner om vilket utbud folkbiblioteken ska ha och varför har blossat upp och i vissa fall har debatten varit hätsk. Det någon efterfrågar och anser självklart att folkbiblioteket ska tillhandahålla provocerar eller till och med kränker andra individer. Flera olika debatter kopplade till folkbibliotekens roll och utbud pågår parallellt. En handlar om titlar som folkbibliotek valt att gallra eller magasinera då innehållet anses opassande. Den debatten har i Sverige kommit att fokusera en del på barnböcker med rasistiskt innehåll. Tintin i Kongo, som blev en rättsprocess i Belgien och då även kom att diskuteras här (Nosti, 2011). Pippi i Söderhavet rörde upp känslor och där har texten ändrats för att få bort de rasistiska uttryck som återfinns i originaltexten (Holmin, 2010). En annan debatt handlade om vilka program som bör tillåtas på folkbibliotekens scener, exempelvis hur Göteborgs kulturnämnd fick kritik för ett inställt program om invandring och mörkläggning eller när Mjölby bibliotek genomförde ett program om kontroversiella böcker vilket resulterade i arga kommentarer på bibliotekets Facebooksida (Aquilonius, 2016). Ytterligare en debatt handlar om hur folkbibliotek har valt att neka inköp och även fjärrlån av vissa titlar samt på vilken grund de nekat detta. I denna fråga finns två uppmärksammade beslut av Justitieombudsmannen (JO) där Botkyrka kommun (dnr 2654-2016, 2017-06-28) och Falköpings kommun (dnr 4650-2016, 2017-06-28) kritiserats för att ha nekat inköp och fjärrlån på grund av de åsikter som förs fram i böckerna. Även om det handlar om olika debatter handlar de alla om vad biblioteket ska tillhandahålla.

Det är en omöjlighet för ett folkbibliotek att tillhandahålla allt, således är det nödvändigt att ett urval sker. Det finns medieplaner, mediepolicy, inköbspolicy och inköpsrutiner samt politiska dokument som folkbibliotek har som styrdokument. Dessa är lokala och skiljer sig åt mellan olika kommuner. Alla folkbibliotek behöver också följa svensk lagstiftning. Inget bibliotek vill bidra till att individer eller grupper kränks, men när utbudet ska vara brett och allsidigt samt spegla användarnas behov (Bibliotekslag, 2013, 6 §) kan det leda till att olika användares perspektiv står i stark kontrast till varandra. Inköpsansvariga bibliotekariers uppdrag innebär att ständigt förhålla sig till dessa olika perspektiv. Detta arbete kompliceras ytterligare av att de själva ibland får utstå påtryckningar från användare som vill påverka vad biblioteket köper in (Hamberg, 2017). Det faktum att folkbibliotek ofta har formulär för användare att fylla i för att lämna inköpsförslag innebär naturligtvis att biblioteken också vill att användare ska ha inflytande över bibliotekets utbud. Men vem har tolkningsföreträde? Folkbiblioteken finns till för allmänheten och utbudet ska spegla det användarna efterfrågar. För att uppfylla detta bevakas utgivningen och utifrån den gör bibliotekarierna ett urval. Utöver detta tas användarnas inköpsförslag emot och dessa kan variera från populär skönlitteratur till smal fackmedia. En del användare lämnar många inköpsförslag medan andra inte lämnar något vilket riskerar innebära att vissa får större inflytande än andra över bibliotekets utbud. Det är en ständigt pågående avvägning för att både tillmötesgå specifika användares önskemål, men samtidigt se till beståndets innehåll i stort för att tillgodose samtliga användare med ett relevant litteraturutbud.

1.1 Problemformulering

I bibliotekslagen står det att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet har ett demokratiuppdrag där kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning är centrala inslag (Bibliotekslag, 2013, 2 §). Vidare preciseras att allsidighet och kvalitet ska präglade folkbibliotekets utbud (Bibliotekslag, 2013, 6 §). Begreppen allsidighet och kvalitet behöver inte nödvändigtvis gå hand i hand eftersom allsidighet innebär en stor bredd och variation medan kvalitet kan begränsa densamma. Detta i sig är ett dilemma som inköpsansvariga behöver förhålla sig till. Efter JO:s beslut och de offentliga debatter om folkbibliotekets utbud som förekommit på senare år står det klart att detta är områden som behöver belysas i forskning. Flera studentuppsatser har närmat sig den problematik som gäller kvalitet kontra allsidighet, liksom fri åsiktsbildning kontra kontroversiella ämnen. Beckman (2020) har exempelvis skrivit sin masteruppsats om pseudovetenskaplig litteratur och hur bibliotekarier förhåller sig till inköp av denna, och Andersson (2014) undersöker i sin kandidatuppsats hur bibliotekarier förhåller sig till kvalitet när de köper in skönlitteratur. Dessa uppsatser undersöker dilemman i förhållande till inköp. Specifikt hur bibliotekarier förhåller sig till inköpsförslag saknas det forskning om.

Folkbibliotek erbjuder möjligheten för användare att önska inköp. Att fokusera på hur bibliotekarier hanterar detta och vilka svårigheter de stöter på är viktigt eftersom deras val påverkar bibliotekets bestånd och vilken media som når ut till användaren. De formuleringar som återfinns i bibliotekslagen är tolkningsbara vilket innebär att olika bibliotek och olika bibliotekarier kan tolka samma ord väldigt olika. Även lokala styrdokument påverkar de val som bibliotekarierna gör vid inköp eller nekande av inköpsförslag. Det urval en bibliotekarie gör riskerar tangeras censur, även om detta inte är avsiktligt. Bibliotekariens personliga åsikter och arbetsplatsens värderingar kan påverka liksom påtryckningar från användare. När detta är den bakomliggande grunden för ett beslut om inköp eller nekande handlar det inte enbart om tolkning av lagtexten utan om ett ställningstagande för eller emot specifikt innehåll utifrån en värdegrundssyn. När urval sker utifrån personliga eller samhälleliga värderingar innebär det att ett professionellt förhållningssätt åsidosätts. Inköpsansvar innebär ett ansvar för bibliotekets bestånd men även ett ansvar att verka för fri åsiktsbildning. Ovan nämnda faktorer visar att detta ansvar är komplext vilket indikerar att det är ett område som behöver belysas genom forskning.

1.2 Syfte och frågeställningar

I studien undersöks hur bibliotekarier med inköpsansvar förhåller sig till de inköpsförslag som inkommer till biblioteket. Syftet är att få en djupare förståelse för hur bibliotekarier förhåller sig till de inköpsförslag som inkommer samt hur de motiverar inköp eller nekande av dessa.

Studiens huvudsakliga frågeställningar:

- Vilka strategier har deltagarna i studien för att hantera inköpsförslag?
- Hur argumenterar deltagarna i studien för inköp eller nekande av inköpsförslag?

I den här studien fokuserar jag på tryckta böcker då dessa utgör det huvudsakliga beståndet på folkbibliotek. Jag har inte begränsat studien till någon särskild användargrupp och väljer även att inkludera både skönlitteratur och facklitteratur. Detta med tanke på att det alltid krävs ett ställningstagande vid inköp eller nekande av ett inköpsförslag, oavsett om det är en fackbok eller en skönlitterär titel.

Genom fem semistrukturerade intervjuer med sex bibliotekarier med inköpsansvar som hanterar inköpsförslag på sina respektive bibliotek samlas det empiriska materialet till studien in. Transkriptioner av dessa intervjuer utgör det empiriska material som analyseras med hjälp av kvalitativ innehållsanalys för att kunna besvara studiens forskningsfrågor.

2 Litteraturgenomgång

I detta avsnitt presenteras litteratur som är relevant för studien. Både tidigare studentuppsatser som innehållsmässigt angränsar till denna studie; men även manifest, rapporter, vetenskapliga artiklar och JO-beslut som berör folkbibliotek och kvalitet, fri åsiktsbildning, censur, medieplanering och användarinflytande. Först kommer en redovisning av hur jag sökt fram litteratur, sedan presenteras litteraturen utifrån tre innehållsmässiga teman: mediestrategiskt arbete på folkbibliotek, fri åsiktsbildning och censur samt riktlinjer och myndighetsbeslut

Inledningsvis sökte jag i databasen DiVA efter studentuppsatser för att få en överblick över vad studenter skrivit om gällande inköp och urval. Sökord som jag använt mig av var folkbibliotek, inköp, urval, medieplanering och censur i olika kombinationer. Sedan granskades dessa uppsatser källor för att få en bild av vilka forskare som verkar inom området samt vilka ämnesord som förekommer för att på så vis hitta en ingång till att söka vidare. Dels har jag sökt i Primo, den söktjänst som finns via biblioteket på Högskolan i Borås, dels i databasen LISA med söktermer som ”public librar*” i kombination med ”intellectual freedom”, censor*, selection och ”collection development” för att hitta vetenskapliga artiklar av intresse för den här studien.

2.1 Mediestrategiskt arbete på folkbibliotek

Söderlind och Elf (2014) har i sin rapport undersökt vilken problematik som finns kring mediestrategiskt arbete. Medieplaner används ofta för att ta beslut i dessa frågor, de värderingar som uttrycks i den här typen av dokument väger tungt i bedömningen, men som författarna också poängterar har dessa inte någon rättslig status utan är enbart moraliska. Söderlind och Elf tar också upp hur utvecklingen på bibliotek gällande användarinflytande och att biblioteken idag arbetar mycket med att användarna ska vara delaktiga i att utforma beståndet. Rapporten är intressant för min studie eftersom den tar upp en del av den problematik som jag vill undersöka.

Andersson (2014) fokuserar i sin magisteruppsats på kvalitet i urvalsprocessen vid inköp av skönlitteratur till folkbibliotek. Författaren undersöker hur bibliotekarier ser på kvalitet och hur de resonerar kring inköp och urval i förhållande till vad de anser att användarna vill ha och den kvalitet de vill upprätthålla i samlingen. Kvalitet, som är centralt i bibliotekslagen, är inte det som används för att bedöma inköp utan bredd och användarnas önskemål är det som i större utsträckning används som motivering till inköp och en definition av begreppet kvalitet saknas ofta på biblioteken, enligt Andersson.

Reutermo (2019) fokuserar i sin masteruppsats på hur innehåll i böcker som på något vis står i stark kontrast till det svenska samhällets värdegrund behandlas av bibliotekarier på folkbibliotek. Här tas problematiken upp gällande begreppet kvalitet och hur det saknar definition i styrdokumentet. Författaren lyfter också att det skett en förändring i hur tillåtande biblioteken är gällande att ta in böcker med kontroversiellt innehåll vilket har lett till att innehåll som hade valts bort för några år sedan nu har en plats på hyllan. Det kontroversiella vägs mot demokrati och yttrandefrihet. Studien har mycket gemensamt med min, men fokuserar inte specifikt på inköpsförslag utan kontroversiella och anti-demokratiska medier.

Beckman (2020) undersöker hur pseudovetenskaplig och missvisande facklitteratur hanteras på folkbibliotek i sin masteruppsats. Beckman undersöker detta genom intervjuer med bibliotekarier på folkbibliotek. I uppsatsen delas bibliotekets demokratiuppdrag i två delar: kunskapsförmedling samt fri åsiktsbildning. Dessa två kan ibland uppfattas som att de hamnar i konflikt med varandra. En slutsats som Beckman drar är att när detta sker är det oftast fri åsiktsbildning som väger tyngst. Denna uppsats ligger väldigt nära mitt område, men fokuserar enbart på facklitteratur och är inte heller avgränsad till inköpsförslag.

Andersson (2014), Reutermo (2019) och Beckman (2020) rör alla vid ämnet vad bibliotek ska tillhandahålla och varför. De behandlar situationer och media där innehållet kan anses stå i kontrast till kvalitet, vetenskaplighet, yttrandefrihet och fri åsiktsbildning. De är alla relevanta för den här studien av den anledningen, samtidigt som de också har lite andra ingångar till ämnet.

Hambergs (2017) rapport tar upp bibliotekariers arbetsituation och hur det går mot att bli ett mer utsatt yrke. Rapporten är resultatet av en enkätundersökning bland fackförbundet DIK:s medlemmar. Totalt 1358 bibliotekarier svarade på enkäten. Studien visar att av anställda på folkbibliotek har 19% upplevt hot, många på plats i biblioteksrummet men även hot över telefon, via e-post eller på sociala medier förekommer, skriver Hamberg. Användare ställer krav som riskerar påverka den kvalitetsbedömning och den bredd bibliotekarier arbetar hårt för att upprätthålla när påtryckningar sker både på arbetsplatsen och i bibliotekariers privata sfär. Detta fokuserar denna studie på genom att undersöka hur bibliotekarier arbetar för att bibehålla bredd och kvalitet liksom upprätthålla den yttrandefrihet och fria åsiktsbildning som biblioteket ska verka för.

2.2 Fri åsiktsbildning och censur

Lester Asheims artikel ”Not Censorship But Selection” (1953) har många år på nacken men är fortfarande relevant. Asheim menar att bibliotekarier gärna poängterar att de gör ett urval, till skillnad från att censurera vilket har en negativ klang. Den fråga som ställs är om det ens är möjligt att skilja dessa två begrepp åt. Bibliotekarier har ett uppdrag att välja bort sådant som är olagligt, men en stor del av valet handlar egentligen om annat innehåll. Här påstår Asheim att det i allra högsta grad handlar om bibliotekariens egna värderingar som vägs in i beslutsfattandet vilket han betonar är en form av censur. Inget bibliotek har möjlighet att tillhandahålla exakt allt, vilket Asheim också problematiserar. Ett urval behöver göras, men problematiken kring hur urvalet görs kvarstår och det är gynnsamt att kalla det urval men i praktiken, fastslår Asheim, att det ändå i slutändan mestadels handlar om censur. Artikeln handlar om vad urval är samt definitionen av begreppen urval och censur. Hur olika begrepp definieras och används är viktigt för att förstå hur bibliotekarier arbetar med inköp och avslag gällande inköpsförslag.

Olika typer av censur lyfts av Moody (2005) som menar att det finns medveten och omedveten censur. Författaren definierar censur som åtgärder som begränsar tillgång till information. Moody utgår från hur det ser ut i Australien, men paralleller kan dras till hur det ser ut på svenska folkbibliotek. Många bibliotek lutar sig emot recensioner innan de köper in en ny titel (Moody, 2005). Dessa, skriver Moody, riskerar att vara starkt partiska samt att dessa även gynnar större utgivare som har mer resurser att synas medan mindre utgivare inte har samma möjligheter. I förlängningen kan detta innebära att vissa smalare ämnesområden och åsiktsbildningar inte når ut. Vidare skriver Moody att det finns

bibliotek som använder outsourcing vid inköp, vilket ytterligare riskerar urholka bredden i urvalet. I artikeln tas det även upp att samhällsvärderingar kan påverka urvalet på ett negativt sätt om bibliotekarier väljer att avstå från att köpa in sådant som frångår dessa värderingar. Det är mycket intressanta aspekter på censur som återfinns i artikeln som är av värde för den här studien.

Oltmann (2016a, 2016b) har i sin forskning studerat fri åsiktsbildning och censur på folkbibliotek. Hennes forskning har ett amerikanskt perspektiv, men det finns mycket gemensamt mellan svenska och amerikanska folkbibliotek, vilket gör hennes forskning relevant för den här studien. Två studier tas upp här, bibliotekariernas perspektiv i "Public librarians' Views on Collection Development and censorship" (Oltmann, 2016a) och bibliotekscheferns perspektiv i "For All the People: Public Library Directors Interpret Intellectual Freedom" (Oltmann, 2016b). Oltmann (2016a) skriver att censur på bibliotek kan innefatta märkning, begränsad tillgång eller att helt avstå inköp av visst material. Bibliotekarier som censurerar av rädsla för framtida konflikter är ett problem som är svårt att synliggöra, men studien visar att bibliotekarier värderar fri åsiktsbildning högre än eventuella negativa reaktioner på kontroversiellt innehåll (Oltmann, 2016a). Bland cheferna framkom att de ser den här censuren hos vissa medarbetare och att det händer att de behöver kliva in och tydliggöra hur biblioteket ska arbeta med inköp kopplat till fri åsiktsbildning, men att över lag anser cheferna att bibliotekarier sköter detta på ett professionellt sätt (Oltmann, 2016b). 40% av de 108 respondenter som deltog i enkätstudien uttryckte att de har funnits situationer då deras personliga åsikter hamnat i konflikt med den professionella ståndpunkten (Oltmann, 2016a) vilket speglar det som cheferna uttrycker i den andra studien. Fri åsiktsbildning är, enligt Oltmann (2016a, 2016b), att ge tillgång till olika perspektiv oavsett om det som förs fram stämmer med bibliotekariens personliga åsikter eller är kontroversiellt. Rädslan att en användare ska ta illa vid sig får stå tillbaka för att andra användare har rätt att ta del av innehållet och bilda sig en egen uppfattning.

Knox (2014) skriver om fri åsiktsbildning och att det är en central del av bibliotekets uppdrag. Författaren för fram tre områden för fri åsiktsbildning: kodifiering; berättigande av etiska koder, institutionalisering; bibliotek upprätthåller fri åsiktsbildning, undersökning; vikten av att undersöka fri åsiktsbildning och censur genom forskning och icke vetenskapliga undersökningar. De områden som tas upp är intressanta för den här studien. Förhållningssätt till fri åsiktsbildning rör både folkbibliotekets uppdrag och hur bibliotekarier förhåller sig till problematiskt innehåll. Knox perspektiv på fri åsiktsbildning används som teoretiskt perspektiv i studien och de tre områden som nämnts ovan presenteras vidare i kapitel 3.

Hvenegaard Rasmussen (2015) lyfter betydelsen av användarinflytande i dagens kulturpolitik. I artikeln skriver Hvenegaard Rasmussen om användarinflytande i förhållande till kvalitet i offentligt finansierade kulturella verksamheter som bibliotek, muséer och teatrar. Muséer bjuder in besökare att skapa, teatrar bjuder in grupper som de vanligtvis har svårt att locka till sig att vara med i föreställningar på teman som är aktuella för den specifika gruppen och bibliotek har makerspaces och programverksamhet som bjuder in allmänheten att aktivt delta i bibliotekets verksamhet. Det förs en dialog med användare, i stället för att ett färdigt utbud presenteras erbjuds användare vara med och påverka verksamheten och dess utbud. Användarens önskemål om vad som köps in av biblioteken är en form av användarinflytande och ett sätt att främja fri åsiktsbildning. Artikeln belyser en förändrad syn på användarinflytande de senaste åren, något som

Hvenegaard Rasmussen lägger fram som en kulturpolitisk trend som bland annat nått biblioteken.

2.3 Riktlinjer och myndighetsbeslut

Bibliotekens internationella manifest (2014), som International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) ligger bakom, innehåller riktlinjer gällande folkbiblioteks medieplanering. Exempelvis står det att "Bibliotek ska säkerställa att urvalet av och tillgången till material och tjänster styrs av yrkesmässiga överväganden och inte av politiska, moraliska och religiösa åsikter" (Bibliotekens internationella manifest, 2014, s. 76). Detta manifest är intressant för min studie för att det innehåller riktlinjer för den typen av urval som är komplicerad för bibliotekarier. Att det är ett internationellt manifest visar på att detta är en viktig fråga inte bara i Sverige utan att problematiken finns runt om i världen.

Johan Hirschfeldt (2017) skriver om bibliotek, demokrati och den roll bibliotekslagen har för demokrati och fri åsiktsbildning. Författaren poängterar att det finns två skilda perspektiv på demokrati, dels utifrån individen och dess människovärde, dels de lagstiftade och rättsliga perspektivet av demokrati. Hirschfeldt fokuserar i sin text främst på den sistnämnda av dessa två och belyser delar av bibliotekslagen i förhållande till andra lagar och hur begrepp som fri åsiktsbildning, allsidighet, tillgänglighet och neutralitet tolkas i förhållande till våra grundlagar. Yttrandefrihet, informationsfrihet, offentlighetsprincipen och objektivitetsprincipen är grundpelare som alltid behöver beaktas och som också är basen för ovan nämnda begrepp, enligt Hirschfeldt. Dessa begrepp är i högsta grad relevanta för denna studie och det ljus som Hirschfeldt kastar över hur de ska tolkas är av vikt för att relatera till hur respondenterna tänker kring urval gällande inköpsförslag som inkommer. Exempelvis visar Hirschfeldts (2017) tolkning av våra lagar utifrån ett biblioteksperspektiv att böcker med olagligt innehåll inte behöver köpas in, sådant ska inte förekomma på biblioteket.

För folkbibliotek har JO:s beslut gällande Falköpings kommun (dnr 4650-2016, 2017-06-28) och Botkyrka kommun (dnr 2654-2016, 2017-06-28) fått stor uppmärksamhet. Dessa fall berör frågan om vad bibliotek ska köpa in och framför allt på vilka grunder inköp kan nekas. JO slår i båda dessa fall fast att folkbibliotek inte har i uppdrag att tillhandahålla allt utan att ett urval ska ske. Kritiken mot dessa bibliotek handlar således inte om att de gjort ett urval, utan att de valt att neka inköp och fjärrlån på grund av de åsikter som förs fram i böcker. I fallet Botkyrka (dnr 2654-2016, 2017-06-28) genom att hänvisa till att dessa strider mot kommunens interkulturella handlingsplan och i fallet Falköping (dnr 4650-2016, 2017-06-28) hänvisades till att det i medieplanen står att värderingar väger tyngst i bedömning av kvalitet. JO slog fast i båda dessa fall att dessa nekande strider mot bibliotekslagens krav på allsidighet och fri åsiktsbildning liksom den objektivitetsprincip och yttrandefrihet som står inskriven i våra grundlagar. När det gäller allsidighet går det att hänvisa till att ett smalt ämnesområde redan finns representerat på biblioteket och att det enskilda biblioteket inte har som uppdrag att tillhandahålla allt. Kvalitetsfrågan är mycket mer komplex vilket också innebär att det kan vara svårare att hänvisa till bristande kvalitet vid nekande av inköp, trots att det står inskrivet i bibliotekslagen och att JO hänvisar till att undermålig kvalitet kan åberopas för ett nekande av inköp. Tydligt är dock att inköp inte får nekas utifrån de värderingar som återfinns i boken eller genom att hänvisa till att innehållet avviker kraftigt från kommunens värdegrund.

3 Teori

I detta kapitel redogörs för den teoretiska ram som används för att analysera det empiriska materialet.

Fri åsiktsbildning är det begrepp som är mest centralt i studien och utifrån detta har jag valt Emily Knox (2014) perspektiv på fri åsiktsbildning (intellectual freedom) som teoretisk ram. Knox hävdar att kodifiering, institutionalisering och undersökning tillsammans utgör de huvudsakliga grunderna för fri åsiktsbildning. Dessa tre kan som helhet, enligt Knox, ses som en praktisk filosofi för bibliotekarier som stärker arbetet med fri åsiktsbildning och motverkandet av censur inom professionen. De två områdena kodifiering och institutionalisering hävdar Knox är en följd av ett långsam process resulterade i en etisk kod och fastslående om allas rätt att läsa. Här följer en genomgång av de tre perspektiven:

Kodifiering

Kodifieringen skedde främst, enligt Knox, genom ratificering av etiska regler. Knox skriver att ”definitions of intellectual freedom are socially constructed ideas based in a particular worldview (2014, s. 11). Detta innebär att vår världsbild påverkar hur vi tror att andra uppfattar kunskap. Dessa antaganden om hur vi tror att andra influeras av kunskap är avgörande för vilken information vi anser bör tillgängliggöras samt påverkar hur vi motiverar kunskapssteoretiska ställningstaganden, hävdar Knox.

Kodifiering innebär en samsyn och en allmänt vedertagen etisk kod inom bibliotekarieyrket är att verka för fri åsiktsbildning och demokrati samt motverka censur, fastslår Knox. Genom att synliggöra dessa etiska koder och den funktion de har för biblioteksverksamheten kan vi försöka motverka de antaganden vi gör om hur andra påverkas av viss information.

Institutionalisering

Fri åsiktsbildning upprätthålls av kommittéer skapade för just detta (Knox, 2014). Bibliotekarier har, enligt Knox, historiskt sett tillhört eliten och de har censurerat böcker de ansett vara av låg kvalitet. Genom att inte köpa viss litteratur styrdes användare till att läsa det bibliotekarierna valde ut. Knox beskriver hur biblioteken successivt började anamma fri åsiktsbildning för alla och därigenom öppnades det upp för användare att själva välja vad de vill läsa. Detta förklarar Knox är ett agnostiskt synsätt, vilket innebär att det är omöjligt att veta vad läsandet av en specifik text kan ha för konsekvenser för läsaren. I och med denna vändning har biblioteken, enligt Knox, blivit institutioner som upprätthåller och värnar fri åsiktsbildning. Detta gör biblioteken genom att tillhandahålla olika typer av litteratur och vikten av att alla sidor ska ges utrymme har stärkt biblioteket som institution eftersom det tydligt indikerar att man värnar om den fria åsiktsbildningen, fastslår Knox.

Undersökning

Forskning om bibliotekariers förhållningssätt till fri åsiktsbildning är viktig (Knox, 2014). Genom att synliggöra de fel som gjorts där fri åsiktsbildning begränsats ökas medvetenheten och stärker bibliotekariers arbete framåt för att främja fri åsiktsbildning

och hjälper även till att motverka censur utifrån eventuella påtryckningar, skriver Knox. Även ickevetenskapliga undersökningar av fri åsiktsbildning och censur är viktigt inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet för att upprätthålla fri åsiktsbildning, hävdar Knox. Undersökning syftar till att synliggöra empiriska diskurser gällande filosofiska såväl som juridiska aspekter på fri åsiktsbildning vilket bidrar till formandet av argument för att motverka censur liksom att lyfta fram argument för att upprätthålla fri åsiktsbildning, påstår Knox. När fallgropar tydliggörs finns utrymme att lära av dessa och på så vis kan bibliotekarier vidta åtgärder i sitt eget yrkesliv för att stärka den fria åsiktsbildningen, skriver Knox.

Kodifiering, institutionalisering och undersökning utgör grunden för den praktiska filosofi för bibliotekarier som Knox (2014) konstaterar hjälper bibliotekarier att argumentera för fri åsiktsbildning. Detta genom att synliggöra sitt eget arbete med att motverka censur och den konflikt som kan uppstå när media innehåller budskap som står i stark kontrast till bibliotekariens egna värderingar. Medan kodifiering och institutionalisering går hand i hand med hur man praktiskt kan arbeta för att stärka fri åsiktsbildning ger undersökning möjlighet att synliggöra, hävdar Knox.

Enligt Knox (2014) kan dessa tre grunder användas tillsammans för att exempelvis bemöta ifrågasättandet av fri åsiktsbildning för att på ett professionellt sätt visa på vikten av fri åsiktsbildning och värdet av att inte censurera andras åsikter. Det ger legitimitet till biblioteket som institution att lyssna på användarnas åsikter, även de kritiska. Genom att synliggöra den här praktiska filosofin kan självcensur undvikas eftersom bibliotekarierna får verktyg att hantera de situationer som annars kan leda till självcensur, påstår Knox.

Detta teoretiska ramverk kommer att användas i analysen av det insamlade materialet för att synliggöra hur respondenterna förhåller sig till fri åsiktsbildning när de resonerar om inköp och nekande av inköp gällande inköpsförslag.

4 Metod

I detta kapitel presenteras metod för datainsamling, hur urvalet skett, respondenterna presenteras, etiska reflektioner kring studien förs samt att vald analysmetod presenteras.

4.1 Metod för datainsamling

Valet av insamlingsmetod föll på den semistrukturerade intervjun eftersom syftet med studien är att få en djupare förståelse för hur respondenterna tänker och upplever ämnet. Detta är, enligt Kvale och Brinkmann (2014) precis vad den kvalitativa forskningsintervjun syftar till. En intervjuguide har använts som grund för intervjuerna för att täcka in det ämnesområde som studeras. Enligt Bryman (2002) är detta en flexibel intervjumetod där intervjupersonen får tala kring det hen anser viktigt och det är möjligt för intervjuaren att ställa följdfrågor. Intervjuguiden återfinns som bilaga (se bilaga 1).

Med avseende på studiens omfång har urvalet begränsats till att innefatta sex bibliotekarier som arbetar vid fem bibliotek. Totalt fem intervjuer har genomförts där en intervju genomfördes med två bibliotekarier samtidigt, en dubbelintervju, på dessa bibliotekariers begäran. Samtliga respondenter är utbildade bibliotekarier, arbetar med inköp och har inom sitt ansvarsområde att hantera inköpsförslag. Respondenterna, deras inköpsområden och kort information om de bibliotek de arbetar på presenteras i avsnitt 4.3.

I och med studiens kvalitativa ansats går det inte att dra några generella slutsatser utifrån det insamlade materialet. Det krävs en mycket mer omfattande studie för att detta ska vara möjligt. Däremot är det möjligt att jämföra respondenternas svar med varandra. Alla slutsatser som dras gäller således enbart det empiriska material som samlats in för just denna studie.

Respondenterna är spridda runt om i Sverige och det har inte funnits möjlighet att åka till dem för att genomföra intervjuerna. I stället har alla intervjuer genomförts via mötesverktyget Zoom. Intervjuerna spelades in, efter medgivande från respondenterna, och har sedan transkriberats. Detta för att det möjliggör att återgå till intervjun och se exakt vilka ord och begrepp respondenterna använt sig av och att så lite som möjligt av det som uttrycks ska gå förlorat. Det har också varit möjligt att återgå till inspelningarna för att höra tonlägen och hur vissa ord betonas. Enbart anteckningar är möjligt, men svårt om den som intervjuar samtidigt ska föra noggranna anteckningar över samtalet, det kan ta fokus från själva intervjun (Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjuerna har transkriberats i sin helhet. I stort sett har intervjuerna transkriberats ordagrant, men upprepningar har tagits bort liksom ljud som ”ehm”, ”öööh”, ”mmm” och liknande eftersom dessa inte tillfört själva innehållet någonting och det blir även lättare att arbeta med texten samt att citat blir bättre utan dessa. Om det har varit en lång tankepaus har denna noterats, liksom några avbrott för tekniskt strul som då också noterats i transkriptionen. Vid transkriptionstillfället har även alla städer, regioner och annat som skulle kunna möjliggöra identifiering av individer eller arbetsplatser skrivits ut som *stad*, *region* eller motsvarande, detta avidentifierar respondenterna redan i transkriptionen. Även när någon respondent räknar upp personnamn har jag valt att beskriva vad hen gör i stället för att ordagrant skriva ut detta eftersom dessa personnamn inte tillför någonting av värde för studien. Intervjuerna har varierat i längd mellan ca 30 och 60 minuter och har resulterat i mellan åtta och tretton sidor efter transkribering.

4.2 Urval

I ett tidigt skede valdes de tre största kommunerna i landet, Stockholm, Göteborg och Malmö bort. Detta med tanke på att jag arbetar på stadsbiblioteket i en av dessa kommuner och det är olämpligt att intervjuva en nära kollega. När bara två stora folkbibliotek återstår finns en överhängande risk att det blir svårt att avidentifiera en respondent på de återstående av de stora biblioteken i Sverige. Då jag inte specifikt intresserar mig för ett visst geografiskt begränsat område har inga kommuner valts utifrån geografisk placering i landet utan ett slumpmässigt urval har gjorts bland de återstående kommunerna i Sverige. För att göra det slumpmässiga urvalet skrevs alla kommuners namn upp på lappar. Tolv lappar drogs, dessa kontaktades och intervjuer genomfördes med representanter för de fem bibliotek som svarade. För att få kontakt med bibliotekarier att intervjuva skickades kontaktbrev via epost till folkbibliotek i Sverige. Kontaktuppgifterna har hämtats från bibliotekens hemsidor och har skickats till huvudbibliotek/stadsbibliotek och i ett fall till en chef som det fanns kontaktuppgifter till på hemsidan. Samtliga respondenter arbetar på huvudbibliotek/stadsbibliotek. Kontaktbrevet återfinns som bilaga (se bilaga 2). Urvalet har inte heller begränsats utifrån vilken typ av litteratur respondenten köper utan innefattar både skönlitteratur och facklitteratur. Inte heller någon begränsning gällande vuxen eller barnlitteratur har gjorts. Mer om vilka inköpsområden respondenterna har presenteras i avsnitt 4.3.

4.3 Presentation av respondenterna

Här följer en presentation av respondenterna gällande hur länge de arbetat som bibliotekarier, vad de huvudsakligen är ansvariga för att köpa in. Kommunernas befolkningsmängd samt om arbetsplatsen har en centraliserad inköpsorganisation presenteras också här. Respondenterna benämns som respondent A-E eller hen. Då jag har valt att inte presentera vilken av intervjuerna som genomfördes som dubbelintervju kommer de respondenterna således benämnas som om de vore en person, vilket är anledningen till att fem respondenter presenteras men totalt sex har intervjuats. De kommuner som respondenterna arbetar i presenteras befolkningsmässigt som liten (mindre än 60 000 invånare), mellan (fler än 60 000, men färre än 100 000 invånare) eller stor (över 100 000 invånare). Den befolkningsmässiga jämförelsen, liten, mellan och stor, är endast en inbördes relation mellan kommunerna i studien.

4.3.1 Respondent A

Respondent A arbetar som barnbibliotekarie sedan 2013 och har haft inköpsansvar nästan hela tiden sedan dess. Vilka områden hen har haft ansvar för gällande barnmedia har varierat lite, men nu har hen ansvar för inköp av fack- och skönlitteratur på svenska och engelska samt för inköp av en del specialmedia till barn. Det är en centraliserad inköpsorganisation i kommunen där hen arbetar och det innebär att de som arbetar med inköp köper till samtliga folkbibliotek i kommunen. Kommunen har över 100 000 invånare vilket är en av de stora kommunerna i studien. Respondent A säger att deras inköpsbudget är generös och att de av den anledningen har möjlighet att köpa in det mesta som efterfrågas.

4.3.2 Respondent B

Respondent B har arbetat som bibliotekarie sedan 2007 och har haft inköpsansvar sedan 2013 i en kommun med en centraliserad inköpsorganisation. Idag har hen främst ansvar för de inköpsförslag som inkommer biblioteket och ta ställning till vilka som ska köpas in. Utöver inköpsförslagen köper hen in för att komplettera, ersätta trasiga exemplar och liknande. Det bor under 60 000 personer i kommunen där Respondent B arbetar och det är befolkningsmässigt en liten kommun i studien.

4.3.3 Respondent C

Respondent C tog examen från bibliotekshögskolan i mitten av 1980-talet och började arbeta som barnbibliotekarie. Senare har hen arbetat som barnbibliotekskonsulent inom regional biblioteksverksamhet och som gymnasiebibliotekarie. Hen har arbetat på filialer och närbibliotek genom åren men sedan ca 10 år arbetar hen med inköp av skönlitteratur på huvudbiblioteket i kommunen. Den organisation Respondent C arbetar i har inte centraliserade inköp. Som teamledare för den grupp som köper in skönlitteratur har hen det övergripande ansvaret för inköp av skönlitteratur, men köper själv in på svenska och engelska sådant som inte är någon specifik genre. Kommunen där Respondent C arbetar är en stor kommun med över 100 000 invånare och det finns ett bibliotekssamarbete med andra kommuner i regionen.

4.3.4 Respondent D

Respondent D har arbetat som bibliotekarie sedan 1990-talet. Hen har arbetat med olika typer av biblioteksverksamhet genom åren, exempelvis på filialer, bokbuss, uppsökande verksamhet och lasarettbibliotek. Hen ansvarar för inköp av vuxenmedia på en enhet med totalt åtta inköpare. Det är sex personer som planerar inköpen och två som gör dom fysiska inköpen på vuxenavdelningen. Respondent D tillhör planeringsgruppen. Kommunen har under 100 000, men över 60 000 invånare och är mellanstor i förhållande till övriga kommuner i studien.

4.3.5 Respondent E

Respondent E har arbetat som bibliotekarie i ca trettio år. I stort sett hela tiden har hen arbetat med inköp. De ämnesområden som hen är ansvarig för nu är religion, psykologi, ekonomi, jakt och fiske, samhällsvetenskap, engelsk litteratur och poesi. Inköpsorganisationen har nyligen centraliserats. De som köper in media till vuxenavdelningen har inköpsmöten var fjortonde dag. Kommunen Respondent E arbetar i är mellanstor med under 100 000, men över 60 000 invånare.

4.4 Etiska reflektioner

Enligt Kvale och Brinkmann (2014) finns det fyra områden som är extra viktiga att överväga gällande etik: informerats samtycke – att respondenten frivilligt deltar efter att ha delgetts syftet med undersökningen; konfidentialitet – tillsammans med respondenten komma överens om på vilket sätt informationen ska användas samt vilken typ av information som ska användas; konsekvenser – både konsekvenser för den enskilde individen men även den grupp de är representanter för och vilken påverkan studien har på dem; forskarens roll – de val forskaren gör är avgörande för resultatet i forskningen,

därav är det av största vikt att sträva efter vetenskaplig kvalitet. Utifrån dessa riktlinjer har respondenterna som deltagit i undersökningen informerats om studiens syfte skriftligt vid initial kontakt, och sedan ytterligare en gång vid intervjutillfället. De har informerats om att deltagande är frivilligt och att de när som helst kan dra tillbaka sitt medgivande. Respondenterna har gett sitt skriftliga samtycke till insamling av personuppgifter. Samtliga intervjuer har spelats in efter godkännande och respondenterna har blivit tillfrågade om de vill läsa transkriptionen, vilket samtliga tackat nej till. Urvalet har skett på ett sådant sätt att det ska vara möjligt att anonymisera både respondenterna och deras arbetsplatser så att det inte ska vara möjligt för den som läser uppsatsen att identifiera dem. Detta för att det är svårt att veta vad som kan vara känslig information för en specifik individ och det är viktigt att respondenterna kan vara öppna och våga stå för sina åsikter under intervjun utan att vara rädda för att det ska få konsekvenser senare. För studiens syfte är det inte relevant att veta vilket kön respondenterna har, därav presenteras alla som "hen" också för att det ytterligare anonymiserar individerna.

4.5 Analysmetod

Som metod används kvalitativ innehållsanalys av det intervjumaterial som samlats in. Det är en vanlig metod att använda för att analysera text. Innehållsanalys kan vara både kvantitativ och kvalitativ. Den kvantitativa tenderar vara deduktiv och mäter förekomst av något, medan den kvalitativa tenderar vara mer induktiv och kategoriserar innehållet och undersöker snarare vad som förekommer än hur ofta det förekommer (Boréus & Bergström, 2018; Wildemuth, 2017). I förhållande till den kvalitativa studien och ett empiriskt material bestående av fem transkriberade intervjuer används induktion i den här studien. Wildemuth (2017) förklarar att inom bibliotek- och informationsvetenskap används innehållsanalys främst för att analysera transkriptioner av inspelat material och oftast är det respondenternas tankar eller informationsbeteenden som studeras. I den här studien analyseras det textmaterial som de transkriberade intervjuerna utgör. Texten läses flera gånger och de olika intervjuerna jämförs med varandra, och efter hand framträder teman i materialet, som beskrivet av Wildemuth (2017). Inget tema har varit bestämt på förhand, men utifrån de frågor som ställdes under intervjuerna (se bilaga 1) kan jag i efterhand se att det som utkristalliserats till teman har funnits i intervjufrågorna. Teman har inte framträtt utifrån hur ofta de förekommer i transkriptionerna utan är teman som respondenterna belyser som viktiga. Däremot framträdde samtliga teman i alla intervjuer. De teman som framträtt i den upprepade läsningen av materialet är:

- Användarinflytande
- Problematiska inköpsförslag
- Styrdokument
- Urvalsmetoder och förhållningssätt

Att fyra teman presenteras innebär naturligtvis inte att det inte finns ytterligare teman i materialet. Utifrån ett begränsat omfång på studien samt att dessa fyra teman har tydliga kopplingar till syftet med studien valde jag avgränsa till dessa. Dessa fyra teman analyseras med hjälp av studiens teoretiska ram. Detta genom att koppla respondenternas utsagor till Knox (2014) grunder för fri åsiktsbildning: kodifiering, institutionalisering och utforskning.

5 Resultat och analys

I detta kapitel presenteras och analyseras det empiriska materialet genom att sättas i relation till den teoretiska ram som presenterades i kapitel 3. Respondenternas uttalanden kommer att jämföras med varandra för att visa på likheter och skillnader i deras tankar om och syn på hur inköpsförslag hanteras, detta utifrån de fyra teman som framkommit när transkriptionerna av intervjuerna upprepat lästs: användarinflytande, problematiska inköpsförslag, styrdokument samt urvalsmetoder och förhållningsätt.

5.1 Användarinflytande

Samtliga fem bibliotek arbetar med inköpsförslag genom att de har antingen en mailadress eller ett formulär på hemsidan för att användare ska kunna önska inköp av specifika titlar som intresserar dem. Flera respondenter har uttryckt att folkbibliotekets utbud gått från att vara väldigt styrt av bibliotekarierna själva till en helt annan öppenhet inför förslag från användare. Respondent C uttrycker att det förr var bibliotekariernas syn på kvalitet som styrde:

När jag började jobba då sa ju biblioteken nej till rätt mycket och tyckte att det här ska vi inte ha för skattepengar, det får folk gå och köpa själva. /.../ Det har ju skett successivt hela tiden en anpassning till efterfrågan kan man säga, att det var mycket, mycket striktare när jag började jobba. (Respondent C)

Respondent E uttrycker utvecklingen hen upplevt:

Jag kan ju säga, jag som jobbat så länge, det har skett en förändring här över tid. När jag började så var det ju faktiskt böcker som nekades inköp. Jag kan säga att idag så är det ju kanske inte det. (Respondent E)

Både Respondent C och E uttalar att det skett en stor förändring i hur biblioteken arbetar med inköp och inköpsförslag. De menar att det gått från en restriktiv hållning till en självklarhet att det mesta ska köpas in. Respondent E säger, i förhållande till det ökande användarinflytandet hen upplevt, att det mesta som användare önskar köps in idag och biblioteket är generösa med det, däremot om något nekas försöker de att erbjuda fjärrlån i stället för att bara ge ett nej. Även Respondent D, som arbetat länge som bibliotekarie, vittnar om denna förändring. I medieplanen på biblioteket där Respondent D arbetar återfinns inköpsförslag tidigt i dokumentet. Hen poängterar att det inte är en tillfällighet att detta är i början av medieplanen, att användarna ska vara med och påverka utbudet är viktigt eftersom biblioteket är till för dem. Däremot ser hen en tendens att ett fåtal låntagare lämnar väldigt många inköpsförslag:

Det är några som har hittat den här inköpsmejlen och som skickar varje vecka och det är ju inte heller demokratiskt att dom ska påverka bibliotekets utbud lika mycket nästan som vi som jobbar här så därför så blir vi mer generösa mot dom som skickar ett förslag om året eller halvåret. (Respondent D)

Vidare poängterar Respondent D att om budgeten varit obegränsad hade det inte varit något problem att köpa in allt, men det blir odemokratiskt när några få individer får väldigt stort inflytande över utbudet. Användarinflytandet är viktigt, men då biblioteket är till för alla behöver de titlar som köps in också vara av intresse för fler än en person. Även Respondent A uttrycker en problematik i att en användare önskar väldigt många titlar. Det kan handla om att någon önskar många äldre titlar eller att det är ett smalt

ämnesområde som efterfrågas i väldigt stor utsträckning av en enskild individ. Här handlar det mycket om viljan att tillhandahålla ett aktuellt utbud, och när bibliotekarien bedömer att titeln troligtvis inte kommer vara av intresse för användarna i stort blir det en avvägning hur mycket resurser som ska läggas på en person. När ett intresse finns från fler än en enskild användare är det tydligt att en titel också kommer att läsas av fler. Respondent A poängterar dock i slutet av intervjun att det i första hand är användarens önskemål som prioriteras. Respondent C uttrycker att om en användare önskar många titlar som inte håller så hög kvalitet så kanske ett par köps in för att tillmötesgå litegrann, men hen motiverar även med att resurserna också behöver räcka till annat. Respondent C är den som trycker hårdast på kvalitetsbegreppet och att det är viktigt att väga in detta när urval görs. Hen säger ”samtidigt känner jag att viss kvalitetsgräns måste vi få dra ändå alltså, det tycker jag så att jag säger nej ibland alltså det gör jag” (Respondent C).

Respondent B uttrycker att det är bra när användare argumenterar för sin sak, hen vill gärna ha en dialog med användaren. Ett nekande behöver inte vara ett definitivt nej, om användaren kan ämnet, har läst medie- och inköspolicyn och sedan lägger fram argument för varför titeln bör köpas in tas detta i beaktande och boken kanske köps in ändå, trots det initiala nekandet. Inom vissa ämnesområden är användarinflytande av stor vikt eftersom det är områden som personalen själva inte är experter på och där det kan vara svårt att få tag på omdömen och kanske även svårt att hitta titlarna om man inte helt säkert vet vilka förlag man ska leta på. Exemplet hen tar upp handlar främst om religionsavdelningen:

Det är jättesvårt för mig som *inte* är inläst på New Age, Kristendom och Islam, Buddhism och så vidare eller jag är inte religionsvetare jag har liksom inte, vilket man nästan skulle behöva för det finns väldigt lite underlag när man gör bedömningar på dom här avdelningarna. (Respondent B)

Den inställning som uttrycks i citatet ovan säger mycket om hur stor vikt Respondent B lägger vid användarinflytande. Hen uttrycker tydligt att användarens önskemål är värdefulla för att hen själv inte har lika god kunskap inom vissa områden som användare har. Övriga respondenter uttrycker inte lika självklart att användares önskemål kan täcka områden där de själva brister i ämneskunskap, däremot uttrycker de vikten av att användare har möjlighet att påverka bibliotekets utbud.

Ökningen av användarinflytande som beskrivs av Respondent C, D och E kan kopplas till det Knox (2014) beskriver som institutionalisering och kodifiering. Knox uttrycker att bibliotekariernas förändrade syn på vad biblioteken ska tillhandahålla är en viktig del i att biblioteken idag arbetar för att upprätthålla fri åsiktsbildning. Användaren får möjlighet att själv påverka vilka böcker biblioteket ska köpa in till skillnad från tidigare då utbudet varit väldigt styrt av bibliotekarierna. Denna möjlighet att påverka vilka titlar biblioteket tillhandahåller innebär en rätt att få läsa det man som användare vill läsa utan att någon värdering läggs vid varför, vilket Knox hävdar är resultatet av både kodifiering och institutionalisering. Värdet i att få tips från användare, som respondent B tydligt uttrycker, visar att litteratur inte enbart behöver vara utvald av bibliotekarien för att anses vara bra. Knox hävdar att fri åsiktsbildning är kodifierat i bibliotekarieryrket idag, vilket respondenterna visar utifrån de utsagor de gör om vikten av att användare ska vara delaktiga i att utforma utbudet. Ett varierat och allsidigt utbud där det finns någonting för alla är viktig, enligt respondenterna.

5.2 Problematiska inköpsförslag

I intervjuerna framkommer olika aspekter som leder till problematik gällande inköpsförslag. De menar att det finns tre olika typer av problematik. En är rumslig, att böcker helt enkelt inte får plats i biblioteksrummet. Här återfinns långserier, vilket flera respondenter tar upp som ett problem eftersom de tar många hyllmeter i anspråk och det tas för givet att om en del finns ska alla tillhandahållas. En annan problematik är ekonomisk. Även om respondenterna uttrycker att de har en generös budget för inköp av media så är det en omöjlighet att köpa in precis allt. Vissa böcker är väldigt dyra, och det behöver även vara en spridning av olika ämnesområden vilket påverkar vad som köps in. Dessa två aspekter har inte fokuserats under intervjuerna, men respondenterna har nämnt just platsbrist och dyra böcker och att dessa kräver ett särskilt ställningstagande. Platsbrist nämns som särskilt problematiskt.

Den tredje problematiken är kopplad till innehåll. Det kan handla om främlingsfientligt eller rasistiskt innehåll, våldsbejakande, extremt ensidigt religiöst, pseudovetenskapligt, ickevetenskapligt, innehåll som uppmanar till kriminella handlingar eller liknande. Trots att all litteratur, oavsett om det är facklitteratur eller skönlitteratur, ska bedömas efter samma kriterier blir det i praktiken en skillnad mellan hur skönlitteratur och facklitteratur bedöms. Respondent A uttrycker detta:

Det är ju ett hårdare krav på facklitteratur i och med att det är det här saklighetskravet och där är det ju lite vilken typ av facklitteratur det är. Är det en debattbok där det är väldigt tydligt framgår att det här är en debattbok, det här är en författare eller flera författare som framför en åsikt, ja men då behöver det ju inte vara några källförteckningar på samma sätt, men är det en bok som säger "det här är fakta, så här är det" då måste det också finnas någonting som bevisar att dom här argumenten håller eller vad man ska säga. Så på så sätt är det ju skillnad, men annars så är det ju, när det kommer till skönlitteratur /.../ vi har ju ett kvalitetskrav liksom, det står ju i bibliotekslagen att vi ska värna det men det är ju också ett väldigt subjektivt begrepp. (Respondent A)

Alla respondenter har inte något konkret exempel på en bok de har nekat på grund av problematiskt innehåll, men det har diskuterats på samtliga arbetsplatser och det är bland annat den typen av innehåll som de två JO-besluten (se dnr. 2654-2016, 2017-06-28 och dnr. 4650-2016, 2017-96-28) behandlar som samtliga respondenter anser vara innehållsmässigt problematisk. Det är innehåll som står i stark kontrast till uppfattningen om alla människors lika värde. I den här kategorin återfinns både skönlitteratur och facklitteratur, men facklitteraturen sticker ut.

Sådant som respondenterna anser är problematiskt är:

- Pseudovetenskap/kvasivetenskap
Innehåll som inte har stöd i forskning
- Religion
Exempelvis extremt ensidig religionslitteratur och New Age
- Bristande kvalitet
I skönlitteratur exempelvis innehållsmässigt svag berättelse eller språkigt undermålig text, bilder med dålig upplösning i en bilderbok
I facklitteratur exempelvis text som inte är faktagranskad, saknar referenser, budskapet läggs fram som vetenskapligt när det egentligen är författarens åsikter som förs fram

- Böcker som nedvärderar vissa grupper
Exempelvis rasistiskt/nazistiskt, främlingsfientligt eller homofobt innehåll
- Våldsbejakande innehåll
- Innehåll som uppmanar till terrorism
- Extremt grafiska tecknade serier
- Innehåll som bryter mot eller kan tänkas bryta mot svensk lagstiftning

Respondent A poängterar att gällande inköpsförslag så är de lagliga möjligheterna att neka ganska små:

Men när det gäller inköpsförslag då blir det ju att man tar ställning till en specifik titel och som sagt vi har en hyfsad mediabudget så det är väldigt sällan vi behöver säga nej till någonting på grund av pengar /.../ rent lagligt så har vi ju ganska få möjligheter att inte köpa in någonting. (Respondent A)

Nynazistisk litteratur på tyska nämner Respondent E att hen fått inköpsförslag på. Eftersom hen ej kan vara helt säker på att dessa böcker inte innehåller någonting som bryter mot svensk lagstiftning nekades dessa inköpsförslag. Respondent D nämner en gammal bok som med dagens lagstiftning nu klassas som barnpornografi vilket helt klart är olagligt innehåll, samtidigt som boken kan vara relevant inom viss forskning. Respondent A ger inget konkret förslag men uttrycker ”Jomen, det är ju som sagt, alltså, vi kan ju inte köpa in böcker som bryter mot lagen” (Respondent A). Titlar som faktiskt bryter mot lagen verkar vara få och det är endast Respondent E som nämner att hen fått inköpsförslag på titlar som kan tänkas innehållsmässigt vara olagliga. Nekande av litteratur som är innehållsmässigt problematisk men som inte bryter mot lagen blir, som Respondent A uttryckte i citatet ovan, svårt att motivera. Det olagliga är således inte problemet, om olagligt innehåll identifieras är det ingen tvekan om att biblioteket inte ska tillhandahålla dessa. De titlar som på andra sätt är obekväma är de som leder till svåraste ställningstaganden eftersom det är här ett aktivt ställningstagande behöver ske. Samtliga respondenter uttrycker att de ändå tar in väldigt mycket, även om det innehåller någon av det ovan nämnda i punktlistan, vilket är helt i linje med bibliotekets uppdrag att tillhandahålla ett allsidigt utbud. Respondenterna uttrycker att de använder sig av sina styrdokument för att ta ställning till de titlar som är problematiska. Vid särskilt svåra avväganden diskuteras titeln med kollegor och/eller chef innan beslut tas.

Vad som enligt respondenterna är vanligare förekommande bland inköpsförslagen är litteratur som helt saknar eller har väldigt tveksam vetenskaplig förankring liksom facklitteratur som inte har någon källförteckning. Respondent B uttrycker att böcker om självavandring och livet efter detta är problematiska eftersom de inte finns vetenskaplig grund för innehållet och det är i praktiken omöjligt att bedöma kvalitet på den typen av innehåll. Andra exempel på innehåll som lyfts fram är böcker om kristallhealing och litteratur som uppmanar till att bota sjukdomar med kost eller tankekraft. Dessa typer av böcker efterfrågas av användare och köps in. Här resonerar respondenterna att fri åsiktsbildning väger tyngre än den vetenskapliga kvaliteten.

När det gäller skönlitteratur och problematiskt innehåll uttrycker respondenterna att även om det finns skönlitterära verk som är innehållsmässigt problematiska för att de är exempelvis rasistiska eller uppmanar till eller förespråkar våld så köps dessa in. Skönlitteratur är, till skillnad från facklitteratur, fiktion vilket ger författaren en konstnärlig frihet. Respondent C är den som tydligast använder kvalitet som argument för att neka inköp. Hen är också den enda av respondenterna som enbart köper in

skönlitteratur vilket innebär att fokus för intervjun främst varit på skönlitteratur. Respondent A, som köper in skönlitteratur för barn, säger att det är sällan hen använder dålig kvalitet som argument för ett nekande. Skillnaden mellan synsätt i hur respondenterna tänker kring innehåll i litteratur för barn och vuxna återfinns i avsnitt 5.4.

I de fall där respondenterna får ett inköpsförslag där innehållet i boken anses vara problematiskt utreder de vad det är för bok och vad den faktiskt innehåller. De kan undersöka om liknande titlar finns tillgängliga i bibliotekets utbud och utifrån detta tar de hjälp av sina styrdokument och kollegor för att ta ställning till om boken ska köpas in eller ej. Detta kan kopplas till undersökning, Knox (2014) tredje grund för fri åsiktsbildning. Respondenterna uttrycker att det finns problematik kopplat till innehåll i vissa böcker, men utifrån de riktlinjer biblioteken har för inköp, formuleringar som återfinns i bibliotekslagen och de JO-beslut gällande nekande av inköp använder respondenterna dessa verktyg i sitt ställningstagande.

Även kodifiering och institutionalisering så som Knox (2014) uttrycker dem synliggörs i hur respondenterna förhåller sig till problematiska inköpsförslag. Att en problematik identifierats innebär inte per automatik att respondenterna avslår inköpsförslaget, tvärt om argumenterar respondenterna för att köpa in även problematisk litteratur eftersom en allsidighet i utbudet och möjligheten till fri åsiktsbildning är viktigt. Fastställande att användare har rätt till litteratur även om bibliotekarien anser den vara av dålig kvalitet eller innehållsmässigt problematisk är en del av den kodifiering och institutionalisering som Knox beskriver. Hur användaren påverkas av eller använder information är omöjligt att på förhand veta (Knox, 2014) och det används inte som argument för nekande av inköp att innehållet kan påverka användaren negativt.

5.3 Styrdokument

Folkbibliotek har, som nämnts i inledningen, många olika styrdokument att förhålla sig till. Respondenterna i studien hänvisar i olika grad till styrdokumenten i förhållande till hur de arbetar med inköpsförslag, men det är tydligt i materialet att de alla förhåller sig till dem i sitt urvalsarbete. Respondent A poängterar:

Alltså om man ska liksom säga rent generellt så har vi ju väldigt många dokument att förhålla oss till. (Respondent A)

Efter detta börjar Respondent A räkna upp de styrdokument hen kommer på. För de flesta av respondenterna är styrdokumenten centrala när de tar ställning till hur ett inköpsförslag ska hanteras. Samtliga respondenter uttrycker att samma riktlinjer gäller för skönlitteratur som facklitteratur, och detta innebär att alla styrdokument också bör tas i beaktande vid beslut om inköp oavsett ämnesområde. De dokument som nämns som styrdokument av respondenterna är:

- Bibliotekslagen
- Regional biblioteksplan
- Lokal biblioteksplan
- Medieplan
- Mediepolicy
- Inköpsplan
- Inköspolicy
- Aktivitetsplan

- HBTQI-plan
- IFLA:s biblioteksmanifest
- FN:s förklaringar för mänskliga rättigheter
- Barnkonventionen

Observera att lokala medieplaner, mediepolicy, inköpsplaner och inköbspolicy i princip kan vara samma sak. Söderlind och Elf (2014) skriver i sin rapport att när de samlade in medieplaner förekom flera olika benämningar på samma typ av dokument, men de betonar även att väldigt olika typer av dokument kan benämnas likadant. I den här studien har de olika planerna från biblioteken inte granskats och det är inte heller syftet med studien att granska dessa, däremot är det värt att notera att denna begreppsproblematik förekommer.

Respondent A är den som nämner flest styrdokument. Biblioteket hen arbetar på har ett antal lokala dokument som HBTQI-plan och aktivitetsplan som övriga respondenter inte nämnde. Detta innebär inte nödvändigtvis att andra saknar dessa, men det kan ha att göra med att vissa dokument kanske nyligen uppdaterats, eller så arbetar Respondent A med styrdokument på ett annat sätt eller med andra typer av styrdokument eftersom hen arbetar mot barn och unga, vilket är en inriktning hen är ensam om bland respondenterna i studien.

De flesta av respondenterna nämner bibliotekslagen som det viktigaste styrdokumentet. Undantaget är Respondent C som uttrycker att det är den lokala medieplanen som hen anser vara viktigast. Just i denna intervju kom det inte fram så många styrdokument, de som nämndes när frågan ställdes är den lokala biblioteksplanen och medieplanen. Respondent C arbetar med inköp av skönlitteratur och hen uttrycker själv att det förekommer fler utmaningar gällande facklitterära titlar, att gränsdragningarna är svårare där. Gällande skönlitteraturen anser hen att det sällan uppstår några svåra ställningstaganden. Detta skulle kunna förklara att styrdokumentet inte används lika frekvent. Både Respondent C och Respondent E, vilka har arbetat länge som bibliotekarier, uttrycker att lång erfarenhet innebär att de fått rutin och kan göra avvägningar bättre av den anledningen. Styrdokument, såväl lokala dokument som lagar, uppdateras vilket innebär att det är viktigt att hålla sig uppdaterad. Erfarenhet innebär många lärdomar och att det är lättare att fatta vissa beslut och tillsammans med en god kännedom om styrdokumentet leder detta till att bra beslut kan fattas.

Respondenterna uttrycker att det är viktigt att känna till hur olika styrdokument kan användas, inte minst efter de JO-beslut som tydliggjorde hur inköpsförslag kan nekas och där det klagades att lokala interkulturella handlingsplaner, värdegrund och åsikter inte är grund för nekande (dnr 2654-2016, 2017-06-28; dnr 4650-2016, 2017-06-28). Ingen av respondenterna har nämnt JO:s beslut som styrdokument, men flera av dem uttrycker att dessa beslut används i urvalsarbetet. Dessa beslut bygger, precis som flera av respondenterna också poängterar, på tolkningar av bibliotekslagen. Respondent A, C, D och E säger att arbetssättet har förändrats sedan de två JO-beslut gällande Botkyrka och Falköping kom. För biblioteken i denna studie innebär JO:s beslut att skapandet av mediepolicy och medieplaner, eller revidering av befintliga sådana, påskyndades. Respondent B säger att dessa beslut inte har påverkat hur de arbetar med inköpsförslag, men hen uttrycker att dessa tydliggjorde att de arbetar på rätt sätt. På de fem bibliotek som är representerade i studien är det tydligt att dessa beslut har tydliggjort vikten av att utforma lokala styrdokument så att de bygger på bibliotekslagen.

Respondent A och B är de två som arbetar på bibliotek som saknar medieplan. Respondent B berättar om den inköps- och mediepolicy som hen var med och skrev och att den var tänkt som en medieplan men att ”vi kom bara till den här tunga delen /.../, alltså en diskussion om hur vi ska köpa in” (Respondent B). Respondent A säger att en sådan är på gång men att det inte finns någon ännu. De använder sin mediepolicy i stor utsträckning när de beslutar om inköpsförslag:

Mediepolicyen är ju liksom nånting vi har liksom i ryggmärgen på något sätt och det är framför allt när det handlar om inköpsförslag att vi kan luta oss mot den.
(Respondent A)

Övriga respondenter har en medieplan att arbeta med. Respondent C säger att deras medieplan snart ska uppdateras. Respondent D säger att ”medieplanen är ju utförligare om inköpen men den bygger på biblioteksplanen och på lagen” och uttrycker vidare att det är bibliotekslagen som väger tyngst men att de har tolkat lagen i sin medieplan och då ligger det närmare till hands att gå till medieplanen än direkt till lagen när de behöver motivera ett beslut.

Respondent A, B och E nämner IFLA:s biblioteksmanifest som styrdokument och även att de använt dessa för att utforma lokala styrdokument. Respondent E säger att de på hans bibliotek tagit fasta på att all kunskap ska göras tillgänglig och att censur ska motverkas, vilket hen uttrycker är hämtat ur biblioteksmanifestet. Enligt manifestet är tillgängliggörande av information ett viktigt steg i den demokratiska processen och att folkbiblioteket ska vara fritt från censur och påtryckningar (*Bibliotekens internationella manifest*, 2014).

Respondenterna i studien använder i stor utsträckning sina lokala styrdokument för att hantera de svårigheter de stöter på i förhållande till inköpsförslag. De JO-beslut som behandlat nekande av inköp till bibliotek har varit viktiga för att tydliggöra hur bibliotekslagen ska tolkas. Precis som Knox (2014) poängterar vikten av undersökning visar respondenterna att det är viktigt att synliggöra hur andra bibliotek hanterat nekande av inköp. Den kritik som JO bidragit med har gett andra bibliotek verktyg att hantera liknande situationer på ett bättre och mer jämlikt sätt. Dessa beslut har hjälpt respondenterna att argumentera för fri åsiktsbildning och mot censur, vilket rimmar väl med Knox beskrivning av hur undersökning används som grund för fri åsiktsbildning. Flera av respondenterna uttrycker att bibliotekslagen är det viktigaste styrdokumentet, men de dokument som de tenderar att först gå till är de lokala styrdokumentet, som liksom JO-besluten är tolkningar av bibliotekslagen. Dessa styrdokument hjälper bibliotekarierna att ta ställning till och motivera detta ställningstagande för användaren. Genom att använda bibliotekslagen och tolkningar av denna stärks bibliotekarierna i sitt arbete att motverka censur. Även om det finns ämnen och åsikter som av respondenterna själva inte håller med om finns en respekt för demokrati och fri åsiktsbildning. Att arbeta för detta innebär att alla sidor måste få komma till tals, även om det är obekvämt. Undantaget är när innehållet är olagligt och i dessa fall är det lagen som väger tyngre än den fria åsiktsbildningen. Utifrån respondenternas utsagor är det extremt sällsynt att innehåll i litteratur bryter mot svensk lag.

5.4 Urvalsmetoder och förhållningsätt

I materialet återfinns hur respondenterna gör sitt urval och vilka förhållningsätt de har när det gäller ställningstaganden för om något ska köpas in eller inte. Bibliotekslagens formuleringar om kvalitet, demokrati och fri åsiktsbildning är centrala för respondenterna. Kvalitet är det som respondenterna verkar ha svårast att hänvisa till som anledning till inköp eller nekande. Undantaget är Respondent C som gällande skönlitteratur främst använder bristande kvalitet som argument för nekande. Demokrati och fri åsiktsbildning däremot är begrepp som alla förhåller sig till, särskilt påtagligt är det hos de respondenter som köper in facklitteratur. Respondent A säger att det är lätt gällande det som inte är kontroversiellt, då behöver man inte ta ställning till demokrati och fri åsiktsbildning utan det är bara att köpa in, däremot blir det mycket mer komplicerat med de titlar som på något vis är kontroversiella/problematiska. Vidare säger Respondent A att det oftast landar i att bibliotekets uppdrag att främja demokrati och arbeta för fri åsiktsbildning innebär att de köper in titeln eftersom det leder till att människor får möjlighet att ta del av innehållet och bilda sig en egen uppfattning.

Respondent D uttrycker vikten av att bibliotekets utbud är en gemensam resurs, den är till för alla och måste således spegla alla de åsikter och värderingar som finns i samhället. Hen menar att det finns en problematik i att det ges ut mer litteratur som representerar den politiska vänstern vilket gör det svårt att matcha med motsvarande mängd som speglar den politiska högern, men hen säger att det är otroligt viktigt att biblioteket anstränger sig för att visa bredden, trots denna skevhet i utgivningen.

Hur ska vi liksom kunna bemöta folk som kommer hit och säger liksom att ”ni har bara vänsterlitteratur och ni har bara en åsiktsriktning” om det är sant?
(Respondent D)

Hen uttrycker också att det är omöjligt att på förhand veta vad en person ska ha ett visst material till. Någon är intresserad av Mein Kampf för att forska, någon annan delar värderingarna, men det är inte bibliotekets ansvar att avgöra vem som ska få tillgång till boken. Vidare säger hen att det blir omöjligt att vägra ta in titlar som innehåller exempelvis antidemokratiska åsikter, för det demokratiska är att även dessa åsikter måste få utrymme.

Några av respondenterna säger att de använder BTJ:s inköpsvägledning och häften¹. Andra använder Svensk Bokhandels kataloger i stor utsträckning när de köper in. Respondent A säger att hen framförallt använder Svensk bokhandels kataloger och problematiserar att det är reklam från förlagen och de förlag som syns där är de som har råd att köpa annonsplats. Respondent A använder även BTJ:s inköpsvägledning och menar att den ger möjlighet att hitta utgivningen på mindre förlag som inte finns med i Svensk Bokhandels kataloger. Respondent B säger också att BTJ:s omdömen används för att ta ställning till inköp av titlar. Hen använder hellre ett omdöme från BTJ än från Goodreads eller Amazon eftersom de senare inte är professionella omdömen. Vidare säger Respondent B att trots att dessa omdömen anses vara ett mått på kvalitet så finns det kritik mot BTJ.

¹ Inköpsvägledningen är en tjänst som ger tillgång till BTJ:s recensionsbank och BTJ-häftet är en tilläggstjänst som bibliotek kan prenumerera på för att löpande få tillgång till de senaste recensionerna. För ytterligare information se <https://www.btj.se/bibliotek/inkopsvagledning>

.../ väldigt förenklat kan jag ju säga då att BTJ-omdömen är ju, det är ju liksom ett mått på kvalitet. Jag tänker liksom att vi anser att BTJ har, även om det finns naturligtvis väldigt mycket kritik mot BTJ:s omdömen .../ tidigare så var det liksom två omdömen men nu är det bara ett. Många menar att omdömena har blivit mer utslätade och så vidare men nån slags kvalitetsbedömning är det ju dom gör. (Respondent B)

Exempelvis att det har de gått från två omdömen till ett är en försämring, enligt Respondent B. Här uttrycks lite samma skepsis mot BTJ som Respondent A uttrycker gällande Svensk Bokhandels kataloger. De används, men hen är samtidigt kritisk till dem. Värt att notera är att både BTJ-häftet och Svensk Bokhandels kataloger används i störst utsträckning för inköp av media som det inte lämnats inköpsförslag på utan nyttjas främst som ett stöd för att få en överblick av utgivningen.

Respondent C anser att det är viktigt att upprätthålla en bredd och kvalitet i beståndet. Hen menar också att viss litteratur får användare köpa själva i stället för att biblioteket ska tillhandahålla det. Det handlar exempelvis om sådant som är dåligt skrivet. Hen uttrycker att vad som är acceptabelt har förändrats med åren och att det inte enbart har att göra med att användarinflytandet ökat. I och med att samhället förändras sker också en förändring i vad som anses få ta plats på bibliotekets hyllor. Respondent C säger att extrema politiska åsikter tillåts på ett annat sätt nu än när hen började arbeta som bibliotekarie liksom att de kvalitetskrav som upprätthölls när hen började arbeta som bibliotekarie inte finns kvar idag. Övriga respondenter uttrycker inte att de nekar på grund av kvalitetsbrister, tvärt om tenderar de att bortse från bristande kvalitet och köpa in ändå eftersom boken har efterfrågats av en användare.

Respondenterna uttrycker att de är generösa med inköp av inköpsförslag och att de sällan nekar. Även när det gäller böcker med problematiskt innehåll köper de hellre in än nekar. Alla utom Respondent B säger också att JO-besluten har påverkat hur de förhåller sig till inköpsförslag. Flera säger att dessa beslut resulterade i uppdaterade lokala styrdokument som inköpspolicys, mediepolicys och medieplaner. Respondent D berättade hur de hade en heldag med hela personalstyrkan på biblioteket. De tog fram innehållsmässigt problematiska titlar och diskuterade dem tillsammans, vägde för och emot och kunde på så vis gemensamt komma fram till vad som är acceptabelt och inte. Respondent E beskriver hur hens arbetsplats bjöd in till panelsamtal vilket var en gemensam dag för bibliotek i regionen, och att de på den egna arbetsplatsen hade workshops där de diskuterade olika scenarier som de kan tänkas stå inför för att förbereda sig på hur de ska agera i den typen av situationer. Att diskutera och ta upp olika hypotetiska scenarier som kan tänkas uppstå är ett sätt att förbereda sig för de situationer där en konflikt uppstår mellan bibliotek och användare. Ingen av bibliotekarierna i studien uttrycker att de blivit utsatta för påtryckningar gällande inköp.

Det finns en syn att kvalitet i skönlitteratur för barn är underordnad barnets önskan att läsa. Låg läsbarhet och en svag text är bättre än att barnet inte läser alls. Respondent D drar en parallell till sin egen uppväxt där hen läste väldigt många Allersromaner under en period och bekanta sa till hens mamma att det var dålig litteratur som hon inte borde låta sitt barn läsa, men att detta läsande födde en läslust som följt med i vuxen ålder och som troligtvis även bidragit till att hen blev bibliotekarie. Gällande facklitteratur för barn är respondenterna eniga om att det är hårdare vad som får förekomma på hyllorna på barnavdelningen eftersom barn inte på samma sätt kan förväntas förstå att det finns två sidor och att det är viktigt att ta till sig båda för att bilda sig en egen uppfattning. Exempelvis en bok om vaccin som enbart är kritisk hade alla köpt in till vuxen men

antagligen inte till barn. Respondent D uttrycker också att hen anser att mycket av barnlitteraturen håller väldigt hög kvalitet jämfört med skönlitteratur för vuxna som hen menar skrivs på rutin.

På frågan om det finns någonting de inte skulle överväga att köpa in ens om de fick ett direkt inköpsförslag på det svarar flera respondenter att det är en svår fråga att svara på. De resonerar lite och flera av dem landar i att rasistisk litteratur är det första de tänker på, men det är bara Respondent C som uttryckligen säger att sådant inte ska finnas på biblioteket. Både Respondent B och C problematiserar klassiker som Tintin i Kongo och Robinson Crusoe, som båda bibliotek har i sina samlingar. De är överens om att dessa två titlar har rasistiskt innehåll, men att det är mycket som har förändrats sedan de skrevs och att det inte heller går att rensa ut allt gammalt som idag anses innehålla åsikter som är olämpliga eller inte politiskt korrekta. Om inköpsförslag inkommer på klassiker med problematiskt innehåll köps de in, men Respondent B och C säger att det är önskvärt om dessa utgåvor har en förklarande inledningstext som hjälper läsaren att sätta innehållet i det sammanhang det skrevs. Respondent E nämner den tyska nazistiska litteratur som hen fått inköpsförslag på, som nekades efter diskussioner med kollegorna. Respondent A tar upp en hälsobok för barn och när det kom en uppföljare som det lämnades ett inköpsförslag på var det självklart för hen att denna inte skulle köpas in eftersom den väldigt ensidigt uttrycker kritik mot medicin. Gällande rasistisk litteratur och medicinkritisk litteratur, som är de exempel som respondenterna tar upp, handlar det egentligen inte om att inte överväga att köpa in titlarna. Samtliga har ändå tagits i beaktande, även om den tyska litteraturen och hälsoboken för barn avsågs. Det enda som i egentlig mening inte skulle övervägas är litteratur med uppenbart olagligt innehåll. Respondenterna poängterar att ställningstagande till problematiskt och obekvämt innehåll alltid behöver göras utifrån varje enskild titel.

Respondenternas utsagor att JO-besluten synliggjort hur de kan och bör motivera inköp eller nekande av inköp har en tydlig koppling till den grund för fri åsiktsbildning Knox (2014) definierar som undersökning. Respondenternas förändrade arbetssätt efter dessa JO-beslut visar på att bibliotekarierna ser hur andra bibliotek fått kritik för hanterandet av specifika titlar och sedan använder denna information för att förhålla sig till liknande situationer. Respondenterna uttrycker vikten av att hålla sig ajour gällande myndighetsbeslut och hur andra bibliotek förhåller sig i liknande situationer, dels för att göra rätt, dels för att möjligheten till fri åsiktsbildning är viktig.

Att argumentera för demokrati och fri åsiktsbildning är en del av den praktiska filosofi för bibliotekarier som Knox (2014) beskriver utgörs av kombinationen av kodifiering, institutionalisering och undersökning. Genom att öppna upp för diskussion synliggörs att det finns områden som är svåra att ta ställning till, exempel på detta är de aktiviteter där respondenterna beskriver att de haft panelsamtal eller diskuterat problematisk litteratur med hela arbetsplatsen. Vid dessa tillfällen stärks bibliotekarieyrkets arbete för fri åsiktsbildning genom att föra på tal de svårigheter som finns. Knox uttrycker att institutionaliserat stöd för fri åsiktsbildning bidrar till att kunna upprätthålla detta stöd även när det ifrågasätts.

6 Diskussion och slutsatser

Syftet med studien är att förstå hur bibliotekarier hanterar inköpsförslag. Detta kapitel inleds med att besvara studiens frågeställningar. Sedan diskuteras resultatet som redovisades i kapitel 5 med hjälp av den litteratur som presenterats i kapitel 2. Kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning. Omfattningen på den här studien är begränsad till intervjuer med bibliotekarier på fem olika folkbibliotek i Sverige. Som nämnts i kapitel 4 går det inte att dra några generella slutsatser utifrån en studie med ett så begränsat urval. De slutsatser som dras är således i relation till de respondenter som deltagit i studien och kan inte sägas vara representativt för inköpsansvariga bibliotekarier på folkbibliotek i Sverige i stort. Emellertid presenterar studien en kvalitativ analys av bibliotekariers hantering av inköpsförslag och erbjuder därmed med en fördjupad och nyanserad bild av sådan verksamhet.

Den första forskningsfrågan lyder:

- Vilka strategier har deltagarna i studien för att hantera inköpsförslag?

De strategier som används för att hantera inköpsförslag är främst konsultation av styrdokument och att diskutera med kollegor och chef. När det dyker upp ett inköpsförslag som de har svårt att ta ställning till hanteras de först utifrån styrdokumentet och de kriterier som ställs upp där. Om det fortfarande råder tveksamhet kring hanteringen diskuteras titeln med kollegor eller chef, detta för att kunna göra ett väl avvägt beslut.

Den andra forskningsfrågan lyder:

- Hur argumenterar deltagarna i studien för inköp eller nekande av inköpsförslag?

Inköp motiveras ofta med att fri åsiktsbildning och demokrati väger tyngre än dålig kvalitet, missvisande information eller att någon kan känna sig kränkt av innehållet. Om innehållet inte är olagligt är det svårt att motivera ett nekande, även om kvalitet och sakfel kan användas som argument för nekande nyttjas detta sällan. Bibliotekarierna i studien söker i stor utsträckning anledningar att köpa in litteratur, även när innehållet enligt dem är problematiskt. Respondenterna uttrycker att om en titel är vinklad finns det alltid möjlighet att köpa in en annan bok som visar det motsatta perspektivet. Det är folkbibliotekets uppdrag att tillhandahålla den allsidigheten, men i slutändan är det ändå användaren själv som väljer vilken information hen tar del av.

Hvenegaard Rasmussen (2015) skriver att användarinflytande är en trend inom offentliga kulturverksamheter. Genom att gå från envägskommunikation till att öppna upp för en dialog uppmuntras användarna vara aktiva i stället för att enbart konsumera det som erbjuds. Det är en utveckling som tydligt framkommer i resultatet av denna studie. Att släppa in användarna och låta dem vara delaktiga är idag en viktig del av arbetet med inköp och urval. Andra studier visar också denna utveckling. Andersson (2014) konstaterar att respondenterna i hans studie uttrycker en tydlig förändring över tid gällande vem som tillåts ha inflytande över vilka titlar biblioteket ska köpa in. Han skriver att det gått från att vara väldigt styrt av bibliotekarierna till att vara väldigt styrt av användarna. Detsamma konstaterar Söderlind och Elf (2014), de poängterar att folkbibliotek arbetar mycket med användarinflytande idag och att det är användarnas önskemål som i första hand styr urvals- och inköpsarbetet.

Allt som köps in är inte föreslaget av användare, men de inköpsförslag som inkommer köps ofta in. Resultatet visar att allmänintresse används som argument för inköp, att fler än en person är intresserad av en bok för att den ska anses vara värd att köpa in. Detta återfinns även bland resultaten i både Beckman (2020) och Reutermos (2019) studier, liksom i Söderlind och Elfs (2014) kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek. Trots att allmänintresset anses vara av vikt är det oftast den enskilde användarens intressen som väger tyngst i slutändan, vilket grundar sig i fri åsiktsbildning, det demokratiska uppdraget och att information ska göras tillgänglig för alla. Precis som Hirschfeldt (2017) poängterar bibliotekets demokratiska funktion, allas rätt att delta i samhällslivet och att inflytande och deltagande är något som bidrar till starka demokratin argumenterar också respondenterna i studien för vikten av att även det obekväma behöver få ta plats för att det vore odemokratiskt att undanhålla detta.

Bibliotekens internationella manifest (2014), Hirschfeldt (2017) och Söderlind och Elf (2014) skriver alla om vikten av att biblioteken värnar sin neutralitet. Avstamp från detta innebär inskränkningar och kan bidra till urholkande av demokratin. Resultatet av denna studie visar att respondenterna resonerar att fri åsiktsbildning väger tyngre än den vetenskapliga kvaliteten, vilket överensstämmer med de resultat som Beckman (2020) fått fram i sin studie. Vad detta innebär är i praktiken att ämnen som av någon anledning anses kontroversiella eller problematiska också har en plats på biblioteket. Detta kan sättas i relation till synen att bibliotekets utbud är en gemensam resurs som är till för alla och således ska spegla alla de åsikter och värderingar som finns i samhället. Oltmann (2016b) skriver att bibliotekschefer uppfattar att folkbiblioteket är till för alla i samhället och därav också måste tillhandahålla media som intresserar alla, även när det gäller information som upprör vissa användare. Hirschfeldt (2017) betonar att det handlar om att samhällets medborgare ska ha möjlighet att ta del av den kunskap och de åsikter som finns och att biblioteket inte ska ta ställning utan förhålla sig neutrala till de åsiktsbildningar som finns. För att kunna vara neutral behöver olika åsikter finnas representerade, även de åsikter som kan anses vara kontroversiella.

Ovanstående förhållningssätt kan jämföras med Asheims (1953) argumentation om att det är stor skillnad i att närma sig ett problem med en positiv ansats (urval) mot en negativ sådan (censur). Asheim hävdar att ett urval sker när man söker anledningar till att boken ska tillgängliggöras, vilket bibliotekarierna gör när de ser vikten av att det ska finnas någonting för alla och att alla ska ha möjlighet att ta del av exempelvis olika politiska åsikter. Censur däremot är att finna anledningar till att boken inte ska tillgängliggöras. Vad som anses problematiskt skiljer sig över tid och från person till person. Att välja bort med anledning av att ämnet är kontroversiellt eller problematiskt uttrycker Oltmann (2016b) är fel eftersom det är omöjligt att veta varför visst innehåll efterfrågas. Dessa synsätt stämmer väl överens med det resultat som presenterats. Det kontroversiella och problematiska har en plats och detta innebär att sätta de egna personliga åsikterna åt sidan till förmån för användarnas behov.

Som Hirschfeldt (2017) skriver är yttrandefrihet en förutsättning för fri åsiktsbildning, däremot är exempelvis förtal, hets mot folkgrupp eller olaga hot olagligt. Gällande olagligt innehåll i litteratur visar resultatet att detta inte i sig är problematiskt eftersom det är tydligt att olagligt innehåll inte ska förekomma på biblioteken. Således råder det inga tvivel om hur denna typ av innehåll ska hanteras. Enligt Asheim (1953) är nekande av inköp av böcker med olagligt innehåll inte att räkna som censur eftersom ställningstagandet i praktiken inte är bibliotekariens. Att neka titlar med olagligt innehåll

är således varken att betrakta som censur eller urval utan att följa lagstiftningen. Det framgår dock tydligt i resultatet att olagligt innehåll är väldigt ovanligt.

Av de styrdokument som nämns under intervjuerna är det bibliotekslagen samt lokala planer och policys som återkommande nämns i det faktiska urvalsarbetet gällande inköpsförslag. Dessa och de två JO-besluten (dnr. 2654-2016, 2017-06-28; dnr. 4650-2016, 2017-96-28) är de dokument som visat sig väga tungt vid beslut om inköp eller nekande. Problematiken att hänvisa till lokala policys och planer är att de saknar rättslig status, detta poängterar Söderlind och Elf (2014). Hirschfeldt (2017) hävdar att tolkning av lagtexter är av stor vikt. Just tolkningar av bibliotekslagen används i urvalsarbetet och betonas vara viktigt. De lokala styrdokument tenderar bygga på tolkningar av bibliotekslagen och resultatet visar att respondenterna oftare går till sina lokala styrdokument än till bibliotekslagen eftersom arbetsplatsen redan har tolkat lagen i de lokala dokument som finns till förfogande.

Värdet av ett allsidigt utbud för att möjliggöra för alla att delta i det offentliga samtalet har diskuterats tidigare i detta kapitel, liksom vikten av att även problematiska ämnen behöver ges utrymme för att detta ska ske. Resultatet visar att förhållningssätt gällande detta skiljer sig mellan barn- och vuxenmedia. Vuxna har andra förutsättningar att kunna bedöma vad som är fakta och inte medan barn i större utsträckning inte har lärt sig detta ännu vilket läggs fram som argument för att göra skillnad på hur litteratur bedöms i förhållande till den användargrupp som den vänder sig till. Även Reutermos (2019) resultat speglar detta synsätt att urval av barnlitteratur hanteras på ett annat sätt eftersom barn inte har samma förmåga att kritiskt bedöma innehåll.

I både bibliotekslagen (2013) och Bibliotekens internationella manifest (2014) står barn med som prioriterad målgrupp. Vikten av att uppmuntra och stimulera deras läsande är viktig vilket både våra lagstiftare och IFLA starkt poängterar. Synen att det är viktigare att barn läser än att boken håller hög kvalitet är tydligt framträdande. Detta synsätt framträder i Anderssons (2014) uppsats om skönlitteratur på folkbibliotek, men i förhållande till vuxna. Andersson skriver att det viktigaste är att användare läser, inte vad de läser. Gällande skönlitteratur för vuxna framkommer inte detta perspektiv i denna studie. Däremot visar resultatet att kvalitet kan användas som argument för att neka inköp av skönlitteratur för vuxna. Kvalitet som grund för urval återfinns i bibliotekslagen (2013), Hirschfeldt (2017), Söderlind och Elf (2014) samt i JO:s beslut (dnr. 2654-2016, 2017-06-28 och dnr. 4650-2016, 2017-96-28). Litteraturen kopplar inte kvalitet enbart till skönlitteratur, men resultatet i denna studie visar att det främst är i förhållande till skönlitteratur som kvalitet används som kriterium vid urval.

I väldigt stor utsträckning argumenterar respondenterna för att böcker ska köpas in och finnas tillgängliga för användarna. Samtidigt uttrycks en konflikt i förhållande till den typ av innehåll som räknas upp som problematisk. Att lägga de personliga och samhälleliga värderingarna åt sidan benämner Oltmann (2016b) som ett formellt förhållningssätt, ett professionellt sätt att hantera sådant som man personligen inte håller med om. Detta kan jämföras med JO:s beslut (dnr. 2654-2016, 2017-06-28 och dnr. 4650-2016, 2017-96-28) där det tydligt slagits fast att innehåll inte får nekas på grund av värderingar som återfinns i boken. När innehållet står i kontrast mot de personliga värderingarna behövs strategier att förhindra censur. Resultatet visar att respondenterna uttrycker olika grad av konflikt, från att uttrycka att viss typ av innehåll ska inte finnas till att det demokratiska är att allt finns, även åsikter de själva inte håller med om. Ett formellt förhållningssätt, som Oltmann (2016b) beskriver, hjälper bibliotekarierna att motverka censur.

Det framkom att BTJ:s inköpsvägledning och häften samt Svensk Bokhandels kataloger används i urvalsarbetet. Moody (2005) och Oltmann (2016a) problematiserar bibliotekariers tilltro till den här typen av urvalshjälp. Moody skriver att det är problematiskt att bibliotekarier lägger så stort förtroende till lektörsomdömen eftersom dessa är partiska samt att alla inte har möjlighet att synas här. Oltmann (2016a) formulerar att bibliotekarier tenderar värdera recensioner högt och använda positiva omdömen som anledning att köpa in medan negativa omdömen tenderar användas som argument för att avstå inköp. Att en titel fått dåligt omdöme hos BTJ kan användas som argument för att neka inköp, vilket går i linje med det resultat Oltmann (2016a) lägger fram i sin studie. Formuleringarna av denna problematik visar på en medvetenhet om att det kan finnas intressen bakom dessa tjänster, men det är inte ett förhållningssätt som framträder genomgående i resultatet.

Hambergs (2017) enkätundersökning, som omfattar svar från 1358 bibliotekarier, visar att 22% av folkbibliotekarierna har blivit utsatta för påtryckningar när det gäller inköp, och 17% vittnar om att detta ökat. Resultatet av den här studien stämmer inte in på den beskrivning Hamberg lägger fram. Tvärt om uttrycker samtliga respondenter att de inte har råkat ut för påtryckningar gällande urval och inköp. Eftersom denna studie bygger på ett fåtal intervjuer går det inte att rakt av jämföra med den mer omfattande enkätundersökning Hamberg genomförde, men resultatet att ingen av respondenterna i den här studien upplevt påtryckningar är ändå intressant i förhållande till Hambergs resultat.

Oltmann (2016a; 2016b) och Moody (2005) tar upp problematiken kring att bibliotekarier censurerar för att undvika att hamna i konflikter med användare, vilket handlar om att inte köpa in viss typ av litteratur eller vissa titlar som de tror att användare kan reagera negativt på, eller sådant som bibliotekarien tror kan påverka hen negativt. Detta är inte heller någonting som kommer till uttryck här. Snarare uttrycks vikten av ett allsidigt utbud, vikten av fri åsiktsbildning, neutralitet och tillgänglighet som är de fyra värdeord som Hirschfeldt (2017) lägger fram som grundläggande för folkbibliotekets verksamhet. Svårigheten är dock att upptäcka självcensur eftersom bibliotekarien inte nödvändigtvis är medveten om den, skriver Oltmann (2016a; 2016b) och Moody i sina artiklar. Därav är det i praktiken omöjligt att veta om eller i vilken omfattning detta sker. Med tanke på att respondenterna i stor utsträckning argumenterar för ett allsidigt utbud, att det är fel att neka inköp på grund av åsikter som återfinns i litteraturen och liknande är det tydligt att respondenterna har tänkt kring detta.

6.1 Förslag till fortsatt forskning

Det finns många ingångar till fortsatt forskning gällande inköp. Här följer några som har identifierats under arbetets gång.

Urval, inköp, placering i biblioteksrummet och gallring är faktorer i beståndsutvecklingen på ett bibliotek. Den här studien fokuserar på urval och inköp av media som användarna önskar att biblioteket köper in, men var en titel placeras i biblioteksrummet, om den magasineras och hur länge den finns kvar i samlingen innan den gallras är också områden som är intressanta att studera. Inte minst gällande den litteratur som bibliotekarien som köpt in den anser vara av problematisk karaktär gällande innehåll. Inköpsförslag som personalen anser vara mindre önskvärda på biblioteket, hur hanteras de efter att

användaren som önskade titeln tagit del av den? I förhållande till svårigheten att neka på innehållslig grund är det relevant att undersöka om bibliotekarier tenderar att magasinera eller gallra detta material i större utsträckning, eller om dessa titlar får stå på öppen hylla till dess att de gallras utifrån de riktlinjer biblioteket har för gallring av annan media.

Det framkommer i studien att skönlitteratur och facklitteratur enligt respondenterna ska bedömas utifrån samma riktlinjer, detsamma gäller barn- och vuxenlitteratur. I praktiken framgår det att det finns skillnader mellan hur bibliotekarier ser på inköp av barn- och vuxenlitteratur. Det är lite hårdare krav på att innehållet i facklitteratur för barn inte avviker alltför mycket från vedertagen forskning i området, däremot är det lägre krav på kvalitet i skönlitteratur. Det vore intressant att forska vidare på varför det i praktiken skiljer sig åt trots att riktlinjerna är desamma.

Flera respondenter i studien uttrycker en orättvisa i att ett fåtal användare lämnar väldigt många inköpsförslag och andra bara något enstaka. De menar att det blir en snedfördelning i användarinflytandet när enstaka individer påverkar utbudet mer än andra och att enstaka användare nästan får lika stort inflytande över bibliotekets utbud som bibliotekarierna själva. De inköpsförslag som köps in, hur mycket lånas de? Är det bara den som lämnat inköpsförslaget som är intresserad av titeln eller är det fler som hittar den? Detta är en väldigt relevant fråga med tanke på att det utifrån respondenternas utsagor är lätt att tro att en specifik titel enbart är intressant för en enskild användare. De titlar enskilda användare önskar kanske ändå är av allmänt intresse, men det krävs att biblioteket tar in dem för att andra ska upptäcka dem.

Vid fyra av fem intervjuer framkom att bibliotekarierna arbetar i en organisation med centraliserade inköp. Detta innebär att en mindre grupp bibliotekarier köper in media till samtliga folkbibliotek i kommunen. Skiljer det sig åt hur bibliotek med centraliserade inköp hanterar inköpsförslag jämfört med bibliotek där man inte har centraliserade inköp? Hur påverkar en centraliserad inköpsorganisation samarbetet mellan bibliotekarier med inköpsansvar? På vilket sätt påverkas ämneskompetensen om bibliotekarier får fler ämnesområden att ansvara för? Det vore även intressant att undersöka andra sidan av detta, nämligen hur det påverkar övriga bibliotek när de inte längre köper in media lokalt. Det är onekligen en stor omställning som påverkar samtliga bibliotek i organisationen.

7 Källförteckning

Andersson, B. (2014). *Skönlitteratur, inköp och folkbibliotek: En kvalitativ ansats*.

[Magisteruppsats, Högskolan i Borås]. DiVA.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-17641>

Aquilonius, J. (2016). Vad får man säga på biblioteket? *Biblioteksbladet*, 2016(6), 23-24.

Asheim, L. (1953). Not Censorship But Selection. *Wilson Library Bulletin*, 28/1953, 63-67.

Beckman, J. (2020). *Bildning eller fri åsiktsbildning? : En uppsats om pseudovetenskap och vilseledande facklitteratur på folkbibliotek*. [Masteruppsats, Uppsala Universitet]. DiVA. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-426093>

Bibliotekens internationella manifest (2014). Svensk biblioteksförning.

<http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2014/03/BIBLIOTEKENS-INTERNATIONELLA-MANIFEST-WEBB-UTSKRIFT.pdf>

Bibliotekslag (SFS 2013:801). Kulturdepartementet.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801

Boréus, K., & Bergström, G. (2018). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (B. Nilsson, Övers.). Liber ekonomi. (Originalutgåvan publicerad 2001)

Hirschfeldt, J. (2017). Biblioteket - en femte funktion i den demokratiska rättsstaten. I E. Fichtelius, E. Enarson, K. Hansson, J. Klein, & C. Persson (Red.). *Den femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Kungliga biblioteket.

Hamberg, S. (2017). *Biblioteken speglar samhället—En rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek* (s. 13). DIK.

Holmin, M. (22 november 2010). Fördomar även i svenska barnböcker. *SVT Nyheter*. <https://www.svt.se/kultur/bok/fordomar-aven-i-svenska-barnbocker>

Hvenegaard Rasmussen, C. (2015). Brugerinddragelse og kulturpolitisk kvalitet. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 18(01), 81–100. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-01-06>

Justitieombudsmannen dnr. 2654-2016, 2017-06-28

Justitieombudsmannen dnr. 4650-2016, 2017-06-28

Knox, E. J. M. (2014). Supporting Intellectual Freedom: Symbolic Capital and Practical Philosophy in Librarianship. *The Library Quarterly*, 84(1), 8–21.
<https://doi.org/10.1086/674033>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (S.-E. Torhell, Övers.; 3 uppl.). Studentlitteratur.

Moody, K. (2005). Covert censorship in libraries: A discussion paper. *The Australian Library Journal*, 54(2), 138–147. <https://doi.org/10.1080/00049670.2005.10721741>

Nosti, H. (13 september, 2011). Är ”Tintin i Kongo” rasistisk? *SVT Nyheter*.
<https://www.svt.se/kultur/bok/ar-tintin-i-kongo-rasistisk>

Oltmann, S. M. (2016a). Public Librarians’ Views on Collection Development and Censorship. *Collection Management*, 41(1), 23–44.
<https://doi.org/10.1080/01462679.2015.1117998>

Oltmann, S. M. (2016b). “For All the People”: Public Library Directors Interpret Intellectual Freedom. *The Library Quarterly*, 86(3), 290–312.
<https://doi.org/10.1086/686675>

Reutermo, V. (2019). *Censur på bibliotek? : En kvalitativ studie av kontroversiella medier på folkbibliotek*. [Masteruppsats, Uppsala Universitet] DiVA.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-391923>

Söderlind, Å., & Elf, G. (2014). *Vi arbetar i medborgarnas tjänst: En kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument*. Svensk biblioteksförening.

Wildemuth, B. M. (2017). *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science, 2nd Edition: Vol. Second edition*. Libraries Unlimited.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1421319&site=ehost-live>

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Inledande frågor:

Hur länge har du arbetat som bibliotekarie?

Hur länge har du arbetat med inköp av media?

Vilka ämnen är du främst ansvarig för att köpa in?

Frågor om styrdokument och riktlinjer för inköp:

Vilka styrdokument lutar ni er emot i inköpsförfarandet?

Har ni någon medieplan och i så fall hur används den?

Vilket/vilka dokument väger tyngst?

Hur beslutar ni vilka inköpsförslag som ska köpas in eller nekas?

Gäller dessa riktlinjer både för facklitteratur och skönlitteratur?

Om det skiljer sig, utveckla på vilket sätt.

Använder ni kvalitet som anledning till att köpa in eller neka inköpsförslag?

Exemplifiera gärna.

Hur förhåller ni er till demokrati och fri åsiktsbildning i förhållande till inköpsförslag?

Frågor om vad som anses problematiskt och hur det hanteras:

Vilka typer av innehåll anser ni vara problematiska?

Varför anser ni det? Gå gärna igenom alla du kan komma på.

De inköpsförslag ni fått in som varit problematiska, hur har ni hanterat dem?

Skiljer förfarandet sig beroende på vilken typ av problematiskt innehåll det gäller?

Finns det något som ni inte skulle överväga att köpa in ens om någon lämnade inköpsförslag på det?

Om ja, vad och varför?

Har det hänt att ni köpt inköpsförslag som ni egentligen velat neka?

Om ja:

Vad var det för typ av innehåll i boken?

Varför köpte ni ändå in den?

Om en användare inte vill acceptera ett avslag av ett inköpsförslag, hur hanterats det?

Förekommer det att användare lämnar förslag på titlar de inte vill att biblioteket ska köpa in?

Om så är fallet, hur hanteras det?

Om någon annan lämnar ett inköpsförslag på samma titel, hur skulle ni hantera det?

Frågor rörande domslut och offentlig debatt:

Är ni insatta i JO:s domar gällande nekande av inköp och fjärrlån?

Har ni ändrat ert sätt att hantera inköpsförslag efter dessa domar?

Om ja, på vilket sätt?

Det har också förekommit diskussioner om innehåll i skönlitteratur. Har den debatten påverkat hur ni hanterar inköpsförslag gällande skönlitteratur?

Om ja, på vilket sätt?

Avslutningsvis:

Har du andra tankar kring ämnet som du vill dela med dig av?

Bilaga 2: Kontaktbrev

Hej,

Jag heter Amy Mason och jag läser kandidatprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås och arbetar nu på min kandidatuppsats.

Jag vill undersöka hur bibliotekarier med inköpsansvar förhåller sig till inköpsförslag som på något vis kan anses vara problematiska innehållsmässigt. Jag är intresserad av vad som anses vara problematiskt, både gällande skön- och facklitteratur, men även hur ni förhåller er till inköpsförslag som inkommer som ni av någon anledning anser vara problematiska.

För att genomföra min undersökning vill jag intervjua bibliotekarier på folkbibliotek som har ansvar för inköp och som hanterar inköpsförslag. Finns det någon bibliotekarie hos er som kan tänka sig att ställa upp på en intervju om detta?

Jag ser helst att intervjun genomförs över telefon eller zoom. Jag vill gärna spela in intervjun för att kunna transkribera den. Givetvis är det bara jag som kommer ha tillgång till inspelningen och den kommer att raderas efter att uppsatsen är färdig. Alla uppgifter behandlas konfidentiellt och självklart anonymiserar jag alla respondenter i uppsatsen. Intervjun beräknas ta som längst 45 minuter, och jag vill gärna hinna genomföra den senast i mitten av november, gärna tidigare.

Med vänliga hälsningar,

Amy Mason

Student på Bibliotekarieprogrammet, Högskolan i Borås